

**МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ БАЛДАРДЫН ПАТРИОТТУК ТАРБИЯЛООНУН
ПСИХОЛОГИЯЛЫК-ПЕДАГОГИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ**

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПАТРИОТИЧЕСКОГО
ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНИКА**

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL BASIS OF PATRIOTIC EDUCATION
OF PRE-SCHOOL CHILDREN**

Аннотация. Бул макала мектепке чейинки билим берүү системасындагы патриоттук тарбиянын структурасын талдоого арналган. Авторлор психологиялык-педагогикалык моделди колдонуу мектепке чейинки мекемеде патриоттук ишти түзүүгө жана системалуу ишти, анын ичинде бала менен иштөөнү да, билим берүү процессинин натыйжаларын баалоого да мүмкүндүк берет деген тыянакка келишет.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу структуры патриотического воспитания в системе дошкольного образования. Авторы приходят к выводу, что использование психологопедагогической модели позволяет создать в дошкольном учреждении патриотическую работу, проводить системную работу, в том числе работу с детьми, оценку результатов образовательного процесса.

Abstract. This article is devoted to the analysis of the structure of patriotic education in the preschool education system. The authors conclude that the use of the psychological-pedagogical model makes it possible to create patriotic work in a preschool institution and to carry out systematic work, including working with children, and evaluating the results of the educational process.

Түйүндүү сөздөр: мектепке чейинки билим берүү, патриоттуулук, балдар, балдар психологиясы, психологиялык-педагогикалык модель, аксиология, феноменология, методология.

Ключевые слова: дошкольное образование, патриотизм, дети, детская психология, психолого-педагогическая модель, аксиология, феноменология, методология.

Keywords: preschool education, patriotism, children, child psychology, psychological-pedagogical model, axiology, phenomenology, methodology.

Азыркы билим берүү процессинин шарттарында патриоттук сезимдерди өнүктүрүү маанилүү болуп жатканын баарбыз билебиз. Патриоттук тарбиялоо процессин калыптандыруу үчүн авторлор тарабынан иштелип чыккан психологиялык-педагогикалык моделге таянуу сунушталат. Бул модель аксиологиялык, феноменологиялык жана методологиялык элементтердин позициясынан билим берүү процессине баа берүүнү камтыйт. Аксиологиялык элемент мугалимдин мекенге болгон позитивдүү сезимдерин калыптандырууга жумшаган баалуулук структураларын эске алууну билдирет. Феноменологиялык элемент патриоттук тарбиянын бардык концепцияларынын мазмунун ачууга мүмкүндүк берет. Методологиялык элементке патриоттук тарбиянын структурасында мугалим колдонгон методдор жана ыкмалар кирет. Үч элемент тең негизги болуп саналат жана алардын ар бирин эске алуу менен комплекстүү баа берүү, авторлордун пикири боюнча, патриоттук тарбиянын толук процессин түзүүгө мүмкүндүк берет.

Элдик маданияттын жалпы европалык жана дүйнөлүк маданияттарга интенсивдүү интеграцияланышынын, ар түрдүү өлкөлөрдүн жана улуттардын улуттук маданияттарынын ортосундагы чек аралардын бүдөмүк болушунун шартында улуттук өзгөчөлүктү сактоо, улуттук маданиятты жана тилди өнүктүрүү идеялары барган сайын актуалдуу болуп баратат. Кыргызстан көп улуттуу өлкөлөрдүн бири. Маданияттар аралык жана этностор аралык диалогдун оң тажрыйбасын калыптандыруу маанилүү роль ойнойт. Бул тажрыйба айрым улуттардын, этникалык топтордун жана региондордун маданиятынын кайра жаралышынын мезгилинде терс факторлордун өсүшүн азайтууга жардам берет. Мектепке чейинки билим берүү мекемесиндеги тарбиячынын негизги милдеттеринин бири – билим берүү процессинин моделин түзүү, анын максаты улуттук аң-сезимди калыптандыруу, балада жалпы адамзаттык баалуулуктардын системасын өнүктүрүү, дүйнөлүк тарыхый процессте өз улутунун жана этникалык топтун ролун түшүнүү.

Бала бакчада баланы улуттук каада-салт жана маданият менен тааныштыруу маселелери балага патриоттук тарбия берүүнүн ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Патриоттук тарбиялоо ишинде мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде патриоттук иш процессине чоң маани берилет.

Патриотизмди тарбиялоого багытталган билим берүү процессинин моделин түзүүдө патриотизмди калыптандыруунун негизинде турган үч негизги элементти айтсак болот. Изилдөөдө аксиологиялык, феноменологиялык жана методологиялык элементтерди эске алуу зарыл. Бул элементтердин ар бири патриотизмдин негизги структуралык элементтери менен байланышта. Патриоттук тарбиянын аксиологиялык элементи бул көрүнүштүн эмоционалдык компонентин ачууга мүмкүндүк берет. Патриоттук тарбиялоо процессинде мектепке чейинки баланын көңүлүн буруу үчүн ар кандай баалуулуктарды так түшүнүшүбүз керек. Ошол эле учурда патриотизмдин баалуулук мамилелерине жалпы мамиле азыр өзгөрүп жатканына басым жасоо керек. Тарбия философиясында системалуу мамиленин алкагында патриотизм инсанга мүнөздүү болгон белгилүү бир касиет, сапат катары эмес, мамиле катары каралат. Ал эми негизги суроо бул мамиленин багыты болуп калат. Бала бакчада тарбиячы жол көрсөтүүчү ролду аткаруу менен анын иши балада улуттук саясаттын жалпы приоритеттерине жана патриоттук аспектидеги коомдук суроо-талапка ылайык келген баалуулуктарды өнүктүрүүгө салым кошуусу керек [3].

Коомдо болуп жаткан заманбап кайра түзүүлөр улуттук баалуулуктарды кайра карап чыгуу тенденциясын жаратууда. Патриотизмдин эмоционалдык компоненти балада Ата-Мекенге, элине, өз элинин каада-салттарына жана маданиятына, баатырдык өткөн тарыхка, ошондой эле улуттук сыймыктанууга болгон сүйүү сезимин ойготууну билдирет. Патриотизм мектепке чейинки курактагы балдардын моралдык сезимдеринин түзүлүшүндө маанилүү роль ойнойт. Мында жогорку моралдык сезимдердин калыптануу өзгөчөлүктөрүн эске алуу зарыл. Анын ичинде патриоттук да бар. Көпчүлүк балдар психологдору (А.Г.Ковалев, А.А. Люблинская, Т.А.Репина, П.М.Якобсон) белгилегендей, бул сезимдерди тарбиялоонун негизин позитивдүү эмоциялар түзөт, алар моралдык аракеттерди, кылыктарды, кырдаалдарды дайыма кайталоо аркылуу бекемделет.

Патриоттук тарбиянын маанилүү аспектиси болуп феноменологиялык элементти эске алуу саналат. Биз билим берүү процесси багытталган кандайдыр бир кубулуш же сезим жөнүндө сөз кылганда, анын эмнени билдирерин жана ар кандай мамилелердин позициясынан кандай интерпретациялары бар экенин так түшүнүшүбүз керек. Бул

бардык өзгөчөлүктөрүн жана мүмкүн болгон кыйынчылыктарды эске алуу менен психологиялык-педагогикалык таасирдин туура моделин түзүүгө мүмкүндүк берет. Тарбия философиясынын көз карашынан алганда, патриотизм – бул адамдын Ата Мекенге, анын ичинде кичинесине да табигый жакындыгы менен да, ошондой эле коомдун социалдык-саясий, экономикалык жана башка өзгөчөлүктөрү менен да аныкталуучу коомдук-тарыхый кубулуш. Педагогикалык көз караштан алганда, патриотизмди баланын Ата-Мекенге жана өз элине болгон эмоционалдык мамилесин чагылдырган социалдык жана моралдык баалуулук катары түшүнүүгө болот. Психологиялык-педагогикалык мамиле патриотизмди адамдын руханий маданиятынын бир бөлүгү жана негизги мамлекет катары адеп-ахлактык маданияттын негизги звеносу болгон татаал моралдык сапат катары чечмелейт. Кокуева Л.В. өз эмгегинде мектепке чейинки курактагы баладагы патриотизмди мектеп жашына чейинки баланын айланасындагы адамдардын жыргалчылыгы үчүн бардык иштерге катышууга, жандуу жаратылыш менен өз ара аракеттенүүгө, ошондой эле боорукердикти, өзүн-өзү сыйлоону, аң-сезимди өнүктүрүүгө өзгөчө муктаждыгы катары түшүнүү керек деп белгилейт. [4].

Патриоттук тарбиянын структурасында аксеологиялык жана феноменологиялык элементтер мектепке чейинки курактагы баланын патриоттук сезиминин иш жүзүндө өнүгүү даражасын изилдөөгө багытталган диагностикалык методдордун бирдиктүү проблематикасын айкалыштыра тургандыгын белгилей кетүү маанилүү. Бул чөйрөдөгү заманбап изилдөөлөр көбүнчө сурамжылоо ыкмаларына таянат, алар баланын патриоттук аспектинде таанып-билүү чөйрөсүнүн деңгээлин (Кыргызстан, ал жашаган шаар ж.б) аныктоого мүмкүндүгүн берет. Бирок, бул ыкма аксеологиялык компонентти камтыбайт жана баланын эмоционалдык мамилесин баалоого мүмкүндүк бербейт. Ошентип, патриотизмдин бардык курамдык элементтерин камтыган жана патриотизмди татаал феномен катары баалоого мүмкүндүк берген инструменттерди иштеп чыгуу зарыл.

Методологиялык элементке патриотизмди, анын ичинде мектепке чейинки балдарды тарбиялоого багытталган тарбия иштеринин моделдери жана формалары кирет.

Азыркы учурда бала бакчаларда тарбиячылар тарабынан ар кандай тарбия иштери уюштурулуп келет. Атап айтсак “Манас – эл тарыхы, мурасы”, “Кыргызстан – менин мекеним”, “Эр жигит – эл четинде, жоо бетинде” ж.б. патриоттук сезимдерди ойготуучу иш-чаралар байма бай өткөрүлүп турарын баса белгилегим келет.

Методологиялык элемент патриотизмдин жүрүм-турумдук компонентине багытталган. Патриотизмге тарбиялоо баланын иш-аракетин жана ой-пикирин белгилүү бир багытка багыттай турган шарттарды түзүүгө багытталган.

Ар түрдүү курактагы балдарды, анын ичинде мектепке чейинки курактагы балдарды патриоттуулукка тарбиялоону изилдөөгө багытталган педагогикалык эксперименттер бул иште бир катар негизги принциптерди аныктоого мүмкүндүк берди. Патриоттуулукка тарбиялоо жана Ата-Мекен жөнүндө түшүнүктөрдү калыптандыруу баланын жакын, тааныш нерселер, жерлер жана аларды курчап турган нерселер менен алгачкы таанышуусунун негизинде түзүлүшү керек. Ал эми келечекте, салыштыруу ыкмасына таянуу менен, алыскы өлкөлөр тууралуу жөнүндө баланын идеяларын калыптандыруу. Бул учурда салыштыруу ыкмасы чоң мааниге ээ, ал идеяны калыптандыруунун жана сезимдерди тереңдетүүнүн баштапкы этабы болуп саналат. Патриоттуулукка тарбиялоонун моделин түзүүдө баалуулук катары элдик салттар, элдик маданият ж.б. эске алуу зарылчылыгы чоң мааниге ээ. Бул айлана-чөйрөгө туура эмоционалдык жана позитивдүү мамилени калыптандырууга, аны патриоттук аспектинде тарбиялоо процессинин негизи катары пайдаланууга мүмкүндүк берет.

Биздин оюбузча, аймактык компонентти эске алуу принцибине өзгөчө көңүл буруу керек. В.В. Канашенкова мектеп жашына чейинки балдарды патриоттук тарбиялоодо жергиликтүү сүрөчүлөрдүн көркөм чыгармаларына, туулуп-өскөн жерибиздин акындарынын чыгармаларына таянабыз деп сунуш кылат. Дал ушул стимул материал аркылуу туулган жердин кооздугун жана баалуулугун толук жеткирүүгө болот [5,8].

Ошентип, мектепке чейинки билим берүүдө патриоттуулукту өнүктүрүү чындыгында тарбиячылардын да, балдар психологдорунун да иши багытталышы керек болгон маанилүү милдеттердин бири болуп саналат деген тыянак чыгарууга болот. Маанилүү аспект, эң универсалдуу модель патриоттук тарбиянын психологиялык-педагогикалык модели боло алат, анткени ал социалдык сезим катары патриотизмдин негизин түзгөн үч негизги элементти камтыйт. Мындай моделди колдонуу бизге бардык структуралык элементтерди бөлүп көрсөтүү менен патриоттук тарбиялоо боюнча жүргүзүлүп жаткан иштердин натыйжаларын эске алууга жана иштерди жүргүзүүгө мүмкүндүк берет.

Мектепке чейинки курактагы баланы патриоттуулукка тарбиялоодо, ошону менен анын ичинде патриоттуулукту калыптандырып, акырында инсандын жалпы маданий сапаттары калыптанаарын түшүнүү абдан маанилүү. Баланын маданий деңгээлин көтөрүү менен анын патриоттук сезимин арттырууга жардам беребиз. Силкова К.С. баланын жалпы маданияты жана патриоттук сезими бири-биринен түздөн-түз көз каранды экенин белгилейт. Патриотизм аздыркөптүр көрүнүшү мүмкүн, кээде таптакыр жок болушу мүмкүн. Ошол эле учурда патриотизмди калыптандыруу өтө татаал процесс, анткени ал өтө татаал коомдук сезим. Адамда патриоттук сезимдин бар же жок экени анын өлкө, мекен жөнүндө билими менен эмес, анын эмоционалдык баасы, жасаган иштери менен бааланышы керек. Демек, патриот деп өзүн патриотмун деп эсептеген адам эмес, анын жасаган ишинен, эрдигинен улам патриот деп айтууга болот.

Адабияттар:

1. Абдулаева, М. А. Патриотическое воспитание как основа формирования личности / М. А. Абдулаева. — Текст : непосредственный // Инновационные педагогические технологии : материалы I Междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2014 г.). — Казань : Бук, 2014. — С. 22-24. — URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/143/6197/> (дата обращения: 21.04.2024).
2. Волкова О. В. Анализ проблем патриотического воспитания дошкольников // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. 2008. №4-1 С.182-185.
3. Довга Т. Я. Педагоги-гуманисты о чувственно-эмоциональных особенностях детского интеллекта // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Педагогика, психология. 2012. №2 С.106-109.
4. Зацепина М. Б., Халезова Н. А. Культурологический подход к патриотическому воспитанию детей дошкольного и школьного возраста // Педагогика и психология образования. 2016. №2 С.18-25.
5. Кинелёв В. Г. Философия образования в XXI в. и ее информационные аспекты // Вестник ЧГАКИ. 2011. №1 (25) С.31-34. 6. Черемных, С.В. К вопросу о патриотическом воспитании дошкольников [Текст]/ С.В. Черемных // Поволжский педагогический поиск. -2014. -№ 4.-С. 153-155